

viibinud, teinud olivad. Kui suur võitja võimaks oma eksitasti märkas, pööras ta 6. oktoobril tagasi minema. Sellel teel sai ta suur sõjavägi otja, suurelt osalt küll külma ja nälja tõttu, aga ta Vene wahwad kasakad juigutasivad Prantsuse järelwägedest tuhanded surmale. Tuhandeid Prantsuse sõjalasi uppus ta 15. nov. Beresina jõest üleminekul ära. Suurest sõjaväest jõudsid ainult riismed Saksamaale, 300,000 sõjalast olivad Wenemaa lagendikudele jäänud.

Kuid suur sõjalane ei mõtelnudki allaandmise peale. Osa sõjaväge seisis tal veel Saksamaal tagawara wäeks ja Wenemaal pögenedes hakkas Napoleon lohe uut sõjaväge koguma. Peagi oli tal jälle kaunis suur hull mehi lipu all, teda 170,000 ümber loeti. Kuid nüüd lõiwad Preisi, Austria ja Rootsi Wenemaa nõusse ja hakkasivad ühijelt „kõikide riikide waenlast“ kimbutama. Napoleon võitis veel kord ühendatud wäed 15.—18. aprillini Dresdeni all, kuid kuulsas rahwaste lahingus Leipzigi juures, mis Dresdenist üle 100 wersta eemal, kaotas ta 4., 6. ja 7. okt. 1813 täiesti. Oli ta nüüd üliwõim lepingusse astunud riikide sõjavägede käes, sest nendel loeti 300,500 meest, kuna Napoleonil pea poole vähem sõjalasi oli. Kõtku jõdisewad selles kuulsas lahingus pea pool miljoni inimest, kellel 2000 suurtükki tarwitada oli. Prantslased wõitlesivad waprasti wastu, ja esimesel päewal oli ta õnn nende pool, nii et Napoleon juba wastalised löödud arwas olema. Kuid nüüd tuli kange Preisi kindral Blücher appi, ja prantslased kaotasivad täiesti. Lahing oli hirmus. Kohad wõideti ja kaotati kord ühe kord teise wastalise poolt. Kõle suurtükkide müra kuulutas surma ja hukatuse talgut kaugele eemale ja kui lahing lõpnud, siis tuli awalikult, et Napoleon oma 170,000 mehest ainult 90,000 üle Saale jõe tagasi oli suutnud wiia. Tema sõjaväest olivad langenud: 1 marshal (poole sõjavägede juht würst Boniatowsky), 4 kindrali ja 20,000 alamaid. Haawata saidwad: 4 marshali, hull kindralisi ja ohwitserisi. Wangi langeaswad kaks korpuskindrali, Sakseni kuningas, 20 diwisi- joni- ja brigadefindrali ja 40,000 alamwäelist, kellede hulgas 20,000 haawatud. Et nii palju wangi langes, tuli sellest, et eksituse tõttu taganemisel jõe sild enneaegu õhku lasti, kusjuures suur hull soldatisi jõffe ära uppus. Prantslastelt wõeti 325 suurtükki ära, peale selle veel hull püssisi ja sõjamoona.

Nii sai siis Napoleon „rahwaste lahingus“ raske löögi, kuid ta wastalised kaotasivad palju. Vene keiser Aleksander I.

adjutant A. Michailowsky-Danilewsky loeb omas 1813 aasta sõjamälestuste raamatus kaotuse suuruse järgmistes arwudes üles:

300,000 mehest, kes wõitlusest osa wõtsivad, olivad kas surnud ehk haawatud: 21 kindrali, 1800 ohwitseri ja 45,000 alamwäelist, nende hulgas 22,000 wenelast, 15,000 preislasi, 8000 austrialasi ja 300 rootslasi. Kõige rohkem olivad siis wenelased kaotanud, kellede juures keiser Aleksander I. isiklikult wiibis.

Küll ei olnud sellega veel Napoleoni wõim täitsa murtud ja lepinglased pakkusivad talle Prantsuse piiril seistes veel korrale omalt poolt rahu, millest aga kange sõjalane kuuldagi ei tahtnud. Kuid ta õnnepäike oli weerunud, usaldus ta wastu kodumaal langenud ja nii wõtsivad ühendatud lepinglaste sõjaväed 1814 a. kewadel Pariisi marsšida, kus wägew mees Prantsuse trooni käest äraandma sunniti. 20. apr. 1814 jättis Napoleon siis omad waprud sõjalased jumalaga, et Elba saarele wangi minna. Kuid siit põgenes ta 1815 ära ja astus teist korda Prantsuse keisri troonile, kus veel 100 päewa walitjes, kunni õnnetu Waterloo lahing, milles teda preislased ja inglased lõiwad, tema wõimu lõpukult murdisivad. Ta wiidi nüüd kaugele Atlandi mere ääskule Helona saarele, kus ta wangina 1821 suri.

Napoleoni uuendused ja korraldused, mis ta Europas sihtseadis, kaotati küll järgnewal tagurkuse ajal suuremalt osalt ära, kuid uued aated, nimelt talupoegade wabakslaskmine pärisorjusest jne. tungisivad iftagi edasi. Rahwad nägiwad ära, et troonid nii kõikumata ei olegi, kui enne arwati ja nüüd hakati pea igal pool walitjustelt uuendusi nõudma, milledele ta enamalt jaolt wastu tuldi. Napoleon oli ajaloo käigu peale suuresti mõjunud ja seda mõju ei suutnud „rahwaste lahing“ Leipzigi juures, ega ka Waterloo lahing muuta. Tema wõim langes, aga paljud ta korraldused kestawad tänani edasi, nimelt ka tema wäljaantud seadused, mis Prantsusemaal, Lääne-Saksamaal ja Belgias tänani veel maksivad on.

Suure mehe külmasi rahust õnne- ja õnnetuse päewil jutustatakse paljugi. Nii on ta Leipzigi lahingus taganemise ajal rahulikult maganud ja oma kaotusest pärast nagu igapäewasest asjast kõnelenud. Tema oli lehasitatud ajalugu ise ja waewalt näeb maailm küll sarnast kangelasi veel, kelles kõik ühendatud oli: waprus, tarkus, auuhuus, kangekaelsus, osawus ja julgus.